

NIEUWE KANSEN VOOR MOERASVOGELS IN NOORD-HOLLAND

R.F.J. van Beusekom en C.J.G. Scharinga

Onder de titel Nieuwe kansen voor moerasvogels in Noord-Holland is eerder dit jaar een rapport verschenen van de Dienst Ruimte en Groen van de provincie Noord-Holland.

Omdat er in het rapport van provincieambtenaren Van Beusekom en Scharinga ook interessante feiten uit ons werkgebied beschreven worden, maakte de redactie van De Korhaan een samenvatting van het onderzoeksrapport.

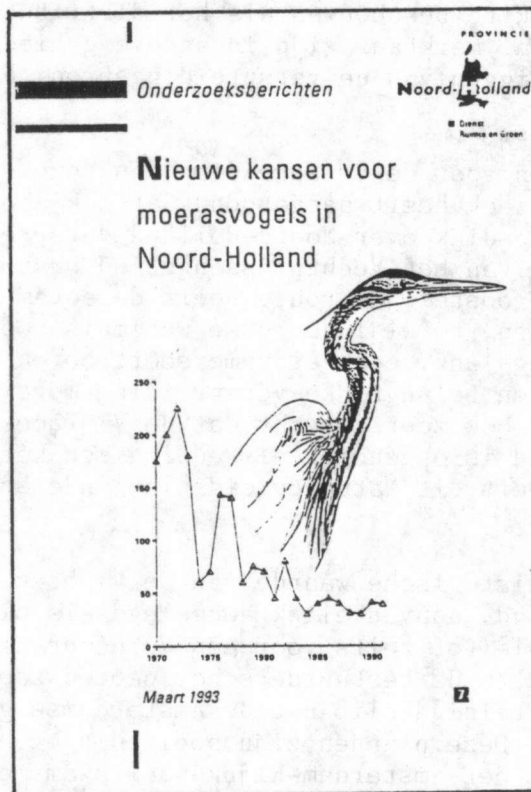
Er is discussie mogelijk over de vraag welke soorten een moerasvogel genoemd kunnen worden en welke niet. Er zijn veel vogels die deels gebruik maken van moeras, waaronder bijna alle futen en eenden. De lijst zou erg lang worden. Hier wordt onder moerasvogel verstaan: een soort die voor zijn broeden en/of voedselvoorziening geheel afhankelijk is van moerasvegetaties. Een uitzondering is in het rapport gemaakt voor de Aalscholver, die hier ook tot de moerasvogels wordt gerekend, omdat deze uitsluitend in bomen in moerassen broedt. Onder moerasvegetaties wordt verstaan: kruidachtige vegetaties op natte grond of in ondiep water. Dit zijn meestal rietlanden en soms zeggen- en biezenvetaties.

Tabel 1. Lijst van moerasvogelsoorten in Noord-Holland, met aantal broedparen in Noord-Holland en Nederland en de trend van de populatieontwikkeling in Noord-Holland

Soort	Aantal N-H	Aantal Nederland	Trend N-H
Aalscholver*	2.300	18.000	+
Roerdomp*	13-15	200-300	--
Woudaapje*	1-2	20-30	--
Grote Zilverreiger	1	5-6	N
Purperreiger*	41	240	-
Lepelaar*	144	571	--
Gauwe Gans*	120	1.150-1.200	++
Bruine Kiekendief*	150	1.350	++
Waterral	150-300	2.400-3.600	--
Porseleinhoen*	10-100	800-1.000	0
Zwarte Stern*	50-70	1.000-2.000	--
Blauwborst*	60-80	2.800-3.500	++
Snor	150-270	1.500-2.500	--
Rietzanger*	1.800-2.700	15-20.000	--
Bosrietzanger	2.500-3.500	40-70.000	++
Kleine Karekiet	10-20.000	70-110.000	+
Grote Karekiet*	25-45	350	--
Baardmannetje*	60-100	700-1.400	-
Buidelmees	15-20	115	N
Rietgors	3.000-3.800	40-70.000	0

Verklaring:

- ++ = de populatie is meer dan verdubbeld
- + = de populatie is gegroeid maar minder dan verdubbeld
- 0 = de populatie is min of meer gelijk gebleven
- = de populatie is afgenomen maar niet tot minder dan de helft
- = de populatie is meer dan gehalveerd
- N = na 1970 als nieuwe soort in Noord-Holland gevestigd
- * = de soort staat op de lijst van Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland



Zo komen we tot een lijst van twintig 'primaire' moerasvogels (Tabel 1). De cijfers hebben betrekking op het eind van de jaren tachtig of het begin van de jaren negentig, indien er recente cijfers voorhanden waren.

Van de twintig soorten moerasvogels nemen er tien in aantal af. Het valt op dat bijna alle van deze soorten kenmerkend zijn voor de natte, jonge verlandingsstadia in de moerasvorming. Slechts zes soorten nemen toe en twee soorten hebben zich nieuw gevestigd.

Van de lijst staan maar liefst dertien soorten op de lijst van bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland, de zogenaamde "Rode lijst". Voor de meeste soorten moerasvogels neemt Noord-Holland een belangrijke plaats in. Daarom menen de onderzoekers dat de provincie een grote verantwoordelijkheid draagt voor het voortbestaan van deze soorten in Nederland.

In de afgelopen tientallen jaren zijn op veel plaatsen in Noord-Holland moerassen verdwenen of in oppervlakte afgenomen. Dit had directe invloed op de stand van moerasvogels.

Er zijn aanwijzingen dat met name de Roerdomp gevoelig is voor versnippering; het uiteenvallen van moerasgebieden in steeds kleinere stukjes leidt ertoe dat te kleine aantallen Roerdompen te ver uit elkaar komen te zitten om een populatie in stand te houden. Rietzangers blijken in kleine moerasgebieden sneller in aantal achteruit te gaan dan in grote moerassen.

Belangrijke voorwaarde voor een vogelrijk moeras is een waterpeil boven het maaiveld en de aanwezigheid van kleine oppervlakten open water. Verandering van de waterhuishouding door verlaging van het peil degenereert een moeras en versnelt de verlanding.

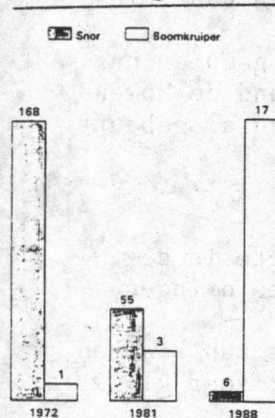
Er verdwijnt niet alleen moeras, soms komt er ook moeras bij. Aan de oostzijde van de Stichtse Brug bijvoorbeeld ontstond in de jaren tachtig een nieuw moerasgebied. Voor de aanleg van het zandlichaam werd een veenpakket weggegraven dat naast de brug werd gestort. In de loop der jaren ontstond hier een vogelrijk moerasgebied (zie tabel 2). Enkele schaarse soorten als bijvoorbeeld Roerdomp, Bruine kiekendief en Snor vonden hier een nieuwe plek.

Niet zichtbaar in het landschap, maar wel van invloed op moerasvogels zijn enkele algemene veranderingen in het milieu en dan met name het watermilieu. Afname van grote insecten en amfibieën zou de voedselsituatie voor Roerdomp, Woudaapje, Zwarte stern en Grote karekiet wel eens sterk verslechterd kunnen hebben. De Krooneend heeft sterk geleden onder de afname van kranswieren als gevolg van vervuiling, maar neemt weer toe doordat in zijn belangrijkste broedgebieden kranswievelden weer terugkomen.

Ook de toegenomen recreatiedruk speelt een rol. Zwarte sterns zijn heel gevoelig voor recreatievaart, door de kwetsbare ligging van hun nesten. Grote karekieten bouwen hun nesten aan de waterzijde van diep in het water staande rietkragen bij grote plassen. Juist hier meert men aan met de boot.

ANDER RIETBEHEER IN VECHTPLASSEN

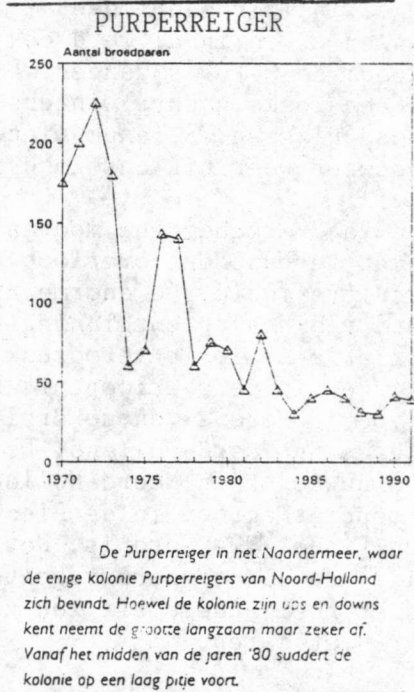
Grote delen van het Vechtplassengebied bestaan nu uit moerasbos waar enkele decennia geleden nog open water en moeras was. Een voorbeeld is de Korten-



De aantallen Snorren in de Kortenhoefse Plassen zijn tussen 1972 en 1988 sterk afgenomen; Boomkruipers zijn daarentegen sterk toegenomen.

hoefse Plassen, waar de vogelbevolking steeds meer trekjes krijgt van een bosvogelbevolking. Anderzijds heeft ook intensief maaibeheer effect op bepaalde soorten. Alleen Kleine karekieten, die laat in het voorjaar komen en zich in jong riet vestigen, profiteren hiervan. Deze soort domineert dan ook in dergelijke rietvelden en zodoende ontstaan rietvelden met een zeer soortenarme vogelbevolking.

Voor enkele soorten is het aangetoond dat de omstandigheden in de overwinteringsgebieden buiten Nederland en tijdens de trek effect heeft op de populatieverandering in de broedgebieden. Zo heeft met name de langdurige droogte in de Sahel Rietzanger, Purperreiger en misschien ook Woudaapje, Snor en Grote karekiet parten gespeeld. Uit onderzoek bleek dat de overlevingskans van de Purperreiger tijdens droge jaren sterk vermindert.



De Purperreiger in het Noordermeer, waar de enige kolonie Purperreigers van Noord-Holland zich bevindt. Hoewel de kolonie zijn ups en downs kent neemt de grootte langzaam maar zeker af. Vanaf het midden van de jaren '80 sduddert de kolonie op een laag pitje voort.

Ook de soorten die in of vlakbij Nederland overwinteren komen er niet zonder kleerscheuren af. Strengere winters kunnen de aantallen Roerdompen, Waterrallen en Baardmannetjes decimeren. Enkele soorten hebben de laatste decennia hun broedgebied sterk uitgebreid. Een voorbeeld is de Buidelmee, die vanuit Oost-Europa deze kant op is gekomen. Het zal vermoedelijk ook in Noord-Holland niet lang meer duren totdat deze soort algemener is dan de Grote karekiet. In de toekomst kunnen we waarschijnlijk ook de Krekelzanger verwachten als nieuwe broedvogel in moerasgebieden.

In de jaren zeventig al werd ook een nieuwkomer verwelkomd: de Cetti's zanger. De soort vestigde zich na een reeks zachte winters onder andere in de Ankeveense Plassen. Strengere winters hebben de Cetti's zanger echter weer uit ons land verjaagd.

De stand van verscheidene moerasvogels in Noord-Holland houdt verband met overloop uit goede gebieden buiten de provincie. De enorme rietmoerassen van Flevoland vlak na de ontginning hebben bijvoorbeeld een populatie-explosie veroorzaakt van Baardmannetjes. Verder is de overloop uit Flevoland ook van belang voor de stand van de Bruine kiekendief en de Grauwe gans in Noord-Holland. De recente toename van de Blauwborst in Noord-Holland komt door een sterke populatiegroei in de Biesbosch, welke overigens van tijdelijke aard is. Het is belangrijk om te realiseren dat demoerasvogelbevolking van Noord-Holland er heel anders uit zou zien als deze reservoires er niet waren.

PREDATIE EN VERVOLGING

Met name koloniebroedende moerasvogels zijn zeer gevoelig voor predatie en vervolging. Zo konden de laatste jaren vossen flink huishouden in de kolonies Lepelaars in het Naardermeer en het Zwanenwater, terwijl ontsnapte Fretten op Texel zich tegoed deden aan eieren en jongen van Lepelaars. Indien vogels geen uitwijkmogelijkheden hebben, omdat het moerasgebied te klein of te onveilig is, vestigen zij zich in gebieden buiten de provincie. Dit gebeurde met de Lepelaars van het Naardermeer. Deze vertrokken naar Flevoland, naar het lijkt definitief.

Wie denkt dat vervolging van vroeger tijden is heeft het mis. Zo gaan er nu al stemmen op om de uitbreiding van de Grauwe gans in Noord-Holland de komende jaren tot staan te brengen met behulp van het geweer, net zoals nu al gebeurt met de Knobbelswaan.

CONCLUSIES

Hoewel de provincie geen invloed heeft op (bijvoorbeeld) de droogte in de Sahel, kan er wel het nodige gedaan worden. De volgende conclusies dringen zich op:

1. Een moeras moet nat en groot zijn. Alleen een dergelijk moeras kan klappen opvangen, de uitsterfkans verkleinen en fungeren als reservoires voor kleinere gebieden.
Men zou kunnen overwegen om in grote veenweidegebieden middelgrote moerassen (100-200 ha.) te ontwikkelen.
2. Schoon water is een belangrijke randvoorwaarde.
3. Beheer van rietlanden, moerassen en moerasbossen verbeteren. Niet langer grootschalig maaien en bosvorming tegen gaan.

Tabel 2 Broedvogels van het moerasgebied bij de Stichtse Brug, 1981 en 1988 (moerasvogels zijn vet weergegeven)

	1981	1988
Fuut	-	68
Roerdomp	-	1
Krakeend	1	1
Wilde eend	+	+
Slobeend	2	2
Bruine kiekendief	-	4
Waterral	-	3
Waterhoen	-	+
Meerkoet	-	5
Schalekster	-	1
Kluut	50	-
Kleine Plevier	2	-
Bontbekplevier	6	-
Strandplevier	15	-
Kievt	2	-
Tureluur	2	-
Kokmeeuw	20	-
Visdief	6	-
Koekoek	-	2
Veldleeuwerik	-	?
Witte Kwikstaart	-	+
Sprinkhaanrietzanger	-	?
Snor	-	5
Rietzanger	-	2
Kleine Karekiet	-	22
Grasmus	-	1
Tuinfluit	-	2
Tijftjaf	-	1
Fius	-	+
Baardmannetje	-	4
Zwarte Kraai	-	+
Kneu	-	?
Rietgors	-	18

Verklaring:

- 68 = aantal paren
 + = wel broedvogel, niet geteld
 - = geen broedvogel
 ? = mogelijk broedvogel

Bron: Afdeling Onderzoek en Informatie, dienst Ruimte en Groen.